

Громовенко К. В.,
*доктор юридичних наук,
професор кафедри морського та міжнародного права
Міжнародного гуманітарного університету*

Дехтяренко К. О.,
*аспірант спеціальності 293 «Міжнародне право»
Міжнародного гуманітарного університету*

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВИТОКИ, ТРАДИЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

EDUCATIONAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION: ORIGINS, TRADITIONS AND PERSPECTIVES

Статтю присвячено аналізу витоків, традицій та перспектив подальшого розвитку освітньої політики в рамках Європейського Союзу. З метою реалізації мети дослідження звернуто увагу на доктринальні підходи до періодизації освітньої стратегії Європейського Союзу.

Наголошено, що освітня політика Європейського Союзу формується відповідно до принципу субсидіарності, який означає, що кожна держава Європейського Союзу несе цілковиту відповідальність за організацію своєї системи освіти, професійної підготовки та зміст навчання. Роль Європейського Союзу полягає в сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці, а також у підтримці й доповненні їх діяльності за потреби.

У ході дослідження розглянуто базові ідеї документів Європейського Союзу, котрі визначають стратегічні завдання розвитку освіти в рамках Європейського Союзу. Зроблено акцент, що освітня політика Європейського Союзу – це співпраця наддержавних та національних інституцій держав-членів з метою досягнення спільних цілей: підвищення рівня конкурентоспроможності Європейського Союзу на міжнародному рівні, створення ефективної економіки, котра побудована на знаннях та інноваційних технологіях, розвиток академічної мобільності, оптимізація освітньої політики держав-членів з загальноєвропейською тощо.

Важливим аспектом даної статті є питання про важливість адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу в сфері освітньої політики. Оскільки Україна є державою-кандидатом, то визначення особливостей формування освітньої політики Європейського Союзу становить інтерес для вітчизняної науки в контексті орієнтації на європейську спільноту.

Автор приходить до висновку, що ключовими тенденціями освітньої політики Європейського Союзу є прагнення до демократичності системи освіти, розширення мережі освіти, пріоритетність фінансування освітніх програм, розвиток ключових компетентностей, освіта протягом всього життя, впровадження інноваційних технологій навчання тощо.

Ключові слова: *освіта, освітня політика Європейського Союзу, освітня стратегія, європейський освітній простір, Лісабонська стратегія.*

The article is devoted to the analysis of the origins, traditions and prospects of further development of educational policy within the framework of the European Union. In order to realize the goal of the study, attention was paid to the doctrinal approaches to the periodization of the educational strategy of the European Union.

It is emphasized that the educational policy of the European Union is formed in accordance with the principle of subsidiarity, which means that each state of the European Union bears full responsibility for the organization of its system of education, professional training and the content of education. The role of the European Union is to promote the development of quality education by encouraging cooperation among member states, and to support and complement their activities as needed.

In the course of the study, the basic ideas of the documents of the European Union, which determine the strategic tasks of the development of education within the framework of the European Union, were considered. It was emphasized that the educational policy of the European Union is a cooperation of supranational and national institutions of the member states with the aim of achieving common goals: increasing the level of competitiveness of the European Union at the international level, creating an efficient economy built on knowledge and innovative

technologies, developing academic mobility, optimizing educational policy of the member states with the European one, etc.

An important aspect of this article is the question of the importance of adapting Ukrainian legislation to the standards of the European Union in the field of educational policy. Since Ukraine is a candidate state, the determination of the peculiarities of the formation of the educational policy of the European Union is of interest for national science in the context of orientation towards the common European.

The author comes to the conclusion that the key tendencies of the educational policy of the European Union are the desire for democratization of the education system, the expansion of the education network, the priority of financing educational programs, the development of key competences, lifelong education, the introduction of innovative learning technologies, etc.

Key words: *education, educational policy of the European Union, educational strategy, European educational space, Lisbon strategy.*

Освіта виступає важливим компонентом порядку денного Європейського Союзу, що спрямований на вирішення внутрішніх і глобальних проблем, таких як безробіття серед молоді, соціальна ізоляція, дискримінація, гендерна рівність, міграція тощо. Освітня політика Європейського Союзу завжди мала подвійне спрямування: з одного боку, вона сприяла процесу європейської інтеграції, а з іншого – просуванню європейських цінностей за кордон, виступаючи в якості інструмента публічної демократії.

Прагнення України стати повноправним членом європейської спільноти вимагає значних зусиль в напрямку модернізації вітчизняної системи освіти. Однією з обов'язкових умов досягнення цієї мети є поєднання інноваційного потенціалу вітчизняної системи освіти та найкращих здобутків європейської освітньої парадигми. З цієї точки зору актуальним є дослідження витоків, тенденцій та перспектив розвитку освітньої політики Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень. Даній проблематиці присвячено праці вітчизняних та зарубіжних науковців, як-то: Н. Антонюк, О. Вишняков, Н. Вільчинська, В. Волес, К. Істоміна, О. Краєвська, В. Круглов, Б. Лаффан, О. Матвієнко, Дж. Нів, Ф. Раймерз, Дж. Тейлор, Д. Терещенко та інші. Проте, більшість вітчизняних наукових розвідок в сфері досліджуваної проблематики присвячені філософським, політичним, економічним та управлінським аспектам освітньої політики Європейського Союзу. Фактично правові аспекти освітньої стратегії Європейського Союзу, характеристика витоків та перспектив розвитку останньої, не привернули належної уваги з боку вітчизняних науковців, що робить обрану тему актуальною.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу витоків, тенденцій та перспектив розвитку освітньої політики Європейського Союзу, в тому числі шляхом визначення пріоритетних напрямів подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переш ніж перейти до висвітлення витоків, тенденцій та перспектив розвитку освітньої політики Європейського Союзу, слід дати визначення поняттю «освітня політика Європейського Союзу».

Освітня політика Європейського Союзу – це складний політико-правовий феномен, котрий спрямований на об'єднання зусиль держав-членів Європейського Союзу з метою формування єдиного освітнього простору, взаємодії інститутів освіти на основі принципу субсидіарності, покликаною забезпечити ефективність національної політики в сфері освіти з урахуванням культурного різноманіття.

Освітня політика Європейського Союзу формується відповідно до принципу субсидіарності, який означає, що кожна держава Європейського Союзу несе цілковиту відповідальність за організацію своєї системи освіти, професійної підготовки та зміст навчання. Роль Європейського Союзу полягає в сприянні розвитку якісної освіти шляхом заохочення держав-членів до співпраці, а також у підтримці й доповненні їх діяльності за потреби. Тому відповідно до наведених положень Європейський Союз має у своєму розпорядженні низку специфічних засобів заохочення до співпраці в цій галузі та підтримки національних освітніх політик Європейського Союзу [4, с. 56].

Безпосередній аналіз витоків та тенденцій розвитку освітньої політики Європейського Союзу розпочнемо з періодизації етапів становлення та розвитку освітньої політики. Нара-

зі в науковій літературі пропонується декілька підходів до періодизації освітньої політики Європейського Союзу. Так, на думку Н. Вільчинської, сучасна архітектоніка освітньої політики Європейського Союзу складається з наступних етапів:

– перший етап розпочався у 1957 р. з першої офіційної згадки про необхідність професійної підготовки у Римських договорах;

– 1971 р. є початком другого етапу, коли за ініціативою шести міністрів держав-членів було створено експертну групу високого рівня з метою визначення напрямів більш тісної співпраці в сфері освіти. Її було покладено в основу фундаменту для співробітництва у галузі загальної освіти ЄС – «Програма дій в галузі освіти» ради міністрів;

– початок третього періоду припадає на 1971 р., коли була прийнята Резолюція про співробітництво в галузі освіти, в яку увійшли питання навчання, наукових досліджень, статистичних даних освітньої сфери. Тоді ж були започатковані перші освітні програми, метою яких було збільшити кількість молодих людей, бажаючих отримати досвід в європейському середовищі;

– четвертий етап розпочато у 1987 р. остаточним утвердженням спільної освітньої політики в співавторстві, налагодженням міжнародних відносин в галузі освіти через застосування програм «Ерасмус». Наступного року було підписано Велику Хартію, яка забезпечила правову основу свободам університетів, надала необхідні заходи для реалізації їх завдань, а також умови для досягнення особистих цілей учасників навчального процесу, посприяла збільшенню кількості спільних проєктів у розвитку освіти;

– 1992 р. – початок п'ятого етапу становлення освітньої політики європейського співтовариства, яка із підписанням Маастрихтського договору отримала законну основу для здійснення заходів з метою сприяння європейській співпраці в галузях науки і технологічного розвитку наповненого Європейського Союзу;

– початком шостого етапу є 1998 р., коли було підписано Сорбоннську декларацію, положення якої забезпечили конкуренту основу Болонського процесу, що офіційно стартував 1999 року. Наскрізною ідеєю Лісабонської стратегії стало створення конкурентноспромож-

ної, динамічної економіки, здатної забезпечити стійке економічне зростання і збільшення якісних робочих місць, соціальної згуртованості;

– початком останнього – сьомого етапу – став 2010 р. Для цього етапу характерний аналіз попередніх здобутків [1, с. 9–10].

Визнаючи наукову та практичну необхідність періодизації освітньої політики Європейського Союзу, а також складність даної задачі, автор даного дослідження звертає увагу на умовність архітектоніки, запропонованої Н. Вільчинською. На нашу думку, заслуговує уваги те, що відносно запропонованої періодизації можна зробити ряд застережень: по-перше, відмічається приблизність часових рамок. Так, Римські договори регулювали питання економічної інтеграції та вирішення специфічних соціальних завдань, обумовлених особливостями атомної галузі, а питання освітня політика стали предметом геть зовсім інших документів, що були прийняті значно пізніше. Окрім цього, відсутність визначеності в принциповому питанні стосовно часових меж призвело до того, що і другий, і третій період датуються 1971 роком. По-друге, революційні зміни в функціонуванні європейського наднаціонального утворення пов'язують з Лісабонським договором 2007 р., котрий суттєво реформував Європейський Союз та розширив його компетенцію в багатьох сферах, і в сфері освіти в тому числі. Але в запропонованій періодизації дані нововведення не знайшли свого відображення.

Протягом всього періоду існування Європейський Союз приймав спроби врегулювати питання освітньої політики через прийняття низки правових актів. В супереч пануючої в наукових колах точки зору, що освітня політика в рамках Європейського Союзу почала формуватися відносно нещодавно, варто відмітити, що перша програма заходів, спрямованих на затвердження спеціальної резолюції європейських міністрів освіти, датується 1976 роком. В 70-х роках ХХ століття в рамках європейського співтовариства були виявлені проблемні плоскості, котрі визначили основні напрями співпраці в області освіти протягом подальших двох десятиліть. Навіть на сьогоднішній день ініціативи, що робляться з боку Європейського Союзу – це все ще ті «новатор-

ські ідеї» майже півстолітньої давнини, однак переглянуті з урахуванням сучасних тенденцій та потреб.

Проте переломний характер в сфері освітньої політики Європейського Союзу мав саме Маастрихтський договір 1992 р. З набуттям чинності даного договору період так званого «експериментального» проекту завершився, і йому на зміну прийшов етап нормативного оформлення освітньої політики Європейського Союзу. Даним Договором освітня політика була включена до спільної стратегії. Ст. 126 Маастрихтського договору закріпила формальну легітимність освіти як пріоритетного напрямку розвитку європейської спільноти, відтепер стало можливим вести мову про узаконення освітніх стандартів в рамках Європейського Союзу. Як відзначається в зарубіжній літературі: «саме ця стаття дозволила розширити рамки співробітництва, котре раніше було обмежене вищою та частково професійною освітою, до всіх рівнів освіти всередині європейського співтовариства. Ст. 126 також забезпечила «правову основу» для початку реалізації ініціатив та досвіду, накопиченого за минулий час, та їх спільного включення в програму «Сократ», що охоплювала шкільну та вищу освіту, а також освіту дорослих та навчання іноземним мовам. Це стало поштовхом для розвитку інших програм – таких, як «Леонардо да Вінчі» (орієнтована на сферу професійної освіти та підготовки) та «Молодь» (передбачала міжнародне співробітництво в сфері молодіжної політики) [8].

Подальший розвиток освітньої політики Європейського Союзу пов'язують із виданням у вересні 2000 року документу під назвою «Глобалізація освіти і навчання», що був підготовлений Комітетом з освіти і культури. Наступного року Європейська комісія підготувала та прийняла Меморандум про навчання впродовж всього життя, яким фактично започаткувала процес консультацій з країнами Європи, що мав на меті визначити когерентні стратегії та практичні кроки, спрямовані на стимулювання навчання протягом всього життя. На основі даних консультацій був розроблений план дій, що отримав назву «Комюніке з реалізації європейського простору довготривалого навчання» від 21 листопада 2001 року. Іншими подібними

документами були «План дій розвитку мобільності» 2000 р., «План дій е-навчання» 2001 р. та «План дій розвитку навчання і мобільності» 2002 р. [2].

В 2002 році в рамках Європейського Союзу була прийнята Декларація Європейської комісії та міністрів освіти європейських країн з розвитку співпраці в області професійної освіти та навчання в Європі, що заклала початок так званого Копенгагенського процесу. В декларації були сформульовані завдання створення єдиного європейського простору в області професійної освіти, забезпечення прозорості кваліфікацій, вирішення проблем визнання кваліфікацій тощо.

Докорінні зміни в освітній політиці Європейського Союзу пов'язують з Лісабонським договором, який заклав фундаментальні реформи європейського співтовариства. На початку нового тисячоліття політичні лідери держав-членів Європейського Союзу зустрілись в португальському місті Лісабоні, аби обговорити проблеми, пов'язані із глобалізацією та технологічною революцією, з розвитком Інтернету та нових засобів масової інформації. В зв'язку з цим була розроблена Лісабонська стратегія – політичний документ, що містив план розвитку Європейського Союзу до 2010 року. Основна мета даної стратегії полягала в тому, щоб зробити Європейський Союз «самою конкурентноздатною та динамічною в світі економікою, що заснована на знаннях, здатних до сталого економічного розвитку з великою кількістю висококваліфікованих робочих місць та великою соціальною єдністю» [6].

Даний документ визначив старт освітньої політики, що мала на меті серію заходів в декількох секторах, які охоплюють політичну та освітню сфери, активізація діяльності в яких спрямована на підвищення конкурентноздатності Європейського Союзу в порівнянні з іншими гравцями на світовій арені.

Базовим документом, який закріплює просування освітньої політики на рівні Європейського Союзу є Договір про функціонування Європейського Союзу. Ст. 165 даного установчого договору передбачає, що Європейський Союз має вносити свій вклад в розвиток якісної освіти, повністю приймали мовне та культурне різноманіття держав-членів. В договорі

відмічається, що Європейський Союз має сконцентрувати зусилля на досягненні наступних цілей:

- розвиток освітнього виміру з приділенням особливої уваги вивченню та розповсюдженню мов держав-членів;
- стимулювання мобільності студентів та викладачів, в тому числі шляхом заохочення академічного визнання стипендій та дипломів;
- стимулювання співробітництва між навчальними закладами;
- сприяння обміну інформацією та досвідом між державами-членами з проблем, пов'язаних з системою навчання;
- підтримка розвитку дистанційної освіти;
- розвиток спортивного виміру, сприяння справедливості та відкритості в спортивних змаганнях та співпраці між органами та установами, відповідальними за спорт, захист фізичної та моральної недоторканності спортсменів – чоловіків та жінок, особливо наймолодших представників спортивного середовища [9].

Важливим є узгоджувальна політика та вибір цілей, що закладені Лісабонським договором, що передбачає структурування та безперервне співробітництво з роздільним підходом відносно:

- освіти та навчання;
- регулярного представлення доповідей Європейській раді за допомогою підготовки узгоджувальних звітів Раді/Комісії з освіти;
- постійний моніторинг прогресу в досягненні встановлених цільових показників.

Згідно зі ст. 6 Договору про функціонування Європейського Союзу в редакції Лісабонського договору, Європейському Союзу належить компетенція здійснювати діяльність, спрямовану на підтримку, координацію або доповнення дій держав-членів у сфері освіти та професійного навчання. Європейський Союз може лише підтримувати і доповнювати діяльність країн-членів в окремих галузях освіти для підтримки «духу європейства», тобто освіта залишається здебільшого сферою повноважень національних урядів держав-членів. Політика Європейського Союзу в сфері освіти розвивається на базі принципу субсидіарності, котрий означає, що всі заходи в сфері освіти здійснюються на добровільній основі та розробляються, переважно, через співпрацю «знизу вгору», що

заснований на взаємній довірі. Не дивлячись на те, що розробка освітньої політики здійснюється в рамках політики Європейського Союзу, зокрема, з використанням інструментів, спрямованих на розширення прозорості та мобільності по всій Європі, ці системи впроваджуються в рамках дуже відмінних традицій, котрі і призвели до різноманіття моделей.

З метою надання розвитку положень установами договорів, які спрямовані на забезпечення підвищення якості освіти, заохочення співпраці між державами-членами у 2020 році Європейська комісія окреслила Європейський освітній простір [7], котрий заклав основи для співпраці між державами-членами та Європейською комісією для вдосконалення освіти та навчання в рамках Європейського Союзу. Європейський освітній простір спрямований до досягнення наступних цілей: якісна освіта та навчання, зелена і цифрова трансформація, інклюзивна освіта, вища освіта, освіта впродовж всього життя та геополітичний вимір.

У 2021 році Рада Європейського Союзу прийняла резолюцію про стратегічне співробітництво у галузі освіти в рамках Європейського освітнього простору та поза ним на період 2021–2030 років, де основний акцент робиться на розвиток цифрових компетентностей.

Як ми бачимо, процеси інтеграції та створення єдиного освітнього простору в рамках Європейського Союзу не завершені. Однак, даний напрям політики є пріоритетним, що підтверджує збільшення, в порівняльній з початковим етапом євроінтеграції, програмних та нормативних документів в сфері освітньої політики.

Висновки. Аналіз досвіду Європейського Союзу в сфері освіти цікавий як в методологічному, так і практичному плані, оскільки дозволяє виявити найбільш ефективні моделі та напрацювання, проаналізувати їх результативність та можливість впровадження в національно-правове поле України. При цьому варто зауважити, що система освіти не може розглядатися відірвано від соціальних, економічних, політичних, культурних, історичних та інших факторів. Саме тому, переймаючи досвід провідних європейських країн в сфері освіти, маємо виходити із національних реалій та «прилаштовувати» ці нововве-

дення з урахуванням вітчизняних освітніх традицій. Інакше, навіть, передові освітні технології будуть абсолютно неефективними.

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновків, що ключовими тенденціями освітньої політики Європейського Союзу є прагнення до демократичності системи освіти (доступність для будь-яких категорій),

розширення мережі освіти, пріоритетність фінансування освітніх програм, розвиток ключових компетентностей, освіта протягом всього життя, впровадження інноваційних технологій навчання тощо. Модернізація освітньої політики Європейського Союзу пов'язана з розвитком суспільства та інноваційних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вільчинська Н.Ю. Освітня політика Європейського Союзу: особливості формування та реалізації. Автореф. дис. ... канд. політ. наук.: 23.00.02 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2012. 24 с.
2. Іванюк І. Освітня політика : навч. пос. / І. Іванюк; Київ: 2006. 226 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.taxon.kiev.ua/cgi-bin/p.cgi?a=tvr&t=130&s=&g=50&lng=ua>
3. Істоміна К. Тенденції розвитку вищої освіти: європейська перспектива. *Comparative Professional Pedagogy*. 2023. № 13 (1). С. 70-75.
4. Краєвська О. Освітня політика Європейського Союзу: становлення та механізми реалізації. *Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини»*. 2011. Вип.. 28. С. 53–65.
5. Круглов В.В., Терещенко Д.А. Інтеграція системи вищої освіти України в європейській освітній простір. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. Спецвипуск. С. 70–76.
6. European Council, Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Presidency conclusions. European Parliament [Electronic resource]. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
7. Europe 2020 – Europe's growth strategy [Electronic resource] Official site of the European union. – Mode of access: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
8. The history of European cooperation in education and training. Europe in the making – an example. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006 [Electronic resource]. URL: http://biblioteka-krk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=301
9. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 [Electronic resource]. *Official Journal of the European Union*. 2007. December 17. Vol. 50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EN:PDF>